

Länsstyrelsen
Kronoberg

Kulturmiljödagen 2022

Gestaltad livsmiljö – kulturvärden gör helheten rikare

Innehållsförteckning

Förord.....	3
Kulturmiljödagen 2022.....	4
Program för Kulturmiljödagen 2022	4
Välkommen till Kulturmiljödagen 2022	4
Inledning.....	5
Gestaltad livsmiljö och kulturmiljövården	6
Tibro Train Tracks.....	8
Lessebo kommuns arbete med kulturmiljöer	9
Film om stadens mellanrum	10
Introduktion till eftermiddagens aktiviteter.....	10
Bymässa 2030 och Ödehusprojektet.....	11
Kulturarv som resurs i stadsutveckling	12
Att tillföra ny bebyggelse i kulturmiljö	13
Gröna stadsrum.....	15
Stadsvandring	18
Bildkollage från Kulturmiljödagen	20

Förord

Kulturmiljödagen är ett sedan år 2019 årligen återkommande forum med fokus på ett levande kulturarv och kulturmiljöns betydelse i länet. Dagen ger både inspiration och kunskap och arrangeras av Länsstyrelsen Kronoberg tillsammans med länets åtta kommuner och andra kulturaktörer.

2022 års tema, *Gestaltad livsmiljö – kulturvärden gör helheten rikare*, lyfte hur kulturmiljövärden bidrar till den gestaltade livsmiljön omkring oss. I denna rapport presenteras i korthet det som framkom under dagen, tillsammans med foton från samtliga programpunkter. Rapporten är sammanställd av Gisela Andersson, Länsstyrelsen.

Planeringen av 2023 års Kulturmiljödag är inledd, och vi ser fram emot att ses igen. Till dess, ta gärna del av denna dokumentation från 2022 års Kulturmiljödag och/eller av inspelningarna från flertalet programpunkter. All dokumentation finns tillgänglig på Länsstyrelsens hemsida ([Kulturmiljöstrategi | Länsstyrelsen Kronoberg \(lansstyrelsen.se\)](#)).

Växjö, november 2022

Heidi Vassi
Länsantikvarie

Leila Aalto
Länsarkitekt

Kulturmiljödagen 2022

2022 års Kulturmiljödag genomfördes den 27 oktober på Konserthuset i Växjö. Målgruppen för Kulturmiljödagen är bred och drygt 100 personer var anmälda. Totalt deltog 96 personer från 36 olika organisationer, såväl politiker, tjänstepersoner i kommuner och hos myndigheter, privata aktörer inom kulturmiljösektorn, kommunala som privata fastighetsbolag och föreningar, varav 67 procent kvinnor och 33 procent män.

Program för Kulturmiljödagen 2022

08.00	Registreringen öppnar
08.30	Landshövding Maria Arnholm hälsar välkommen till Kulturmiljödagen 2022! Inledning av Heidi Vassi, länsantikvarie och Leila Aalto, länsarkitekt Gestaltad livsmiljö och kulturmiljövärden med Mark Isitt, arkitekturkritiker
10.00	Kaffe och mingel
10.30	Tibro Train Tracks, med Anders Berensson, arkitekt Lessebo kommuns arbete med kulturmiljöer, med Lars Altgård, kommunstyrelsens ordförande Film av Gehl Architects om stadens mellanrum
12.00	Lunch
13.00	Introduktion till eftermiddagens aktiviteter, med möjlighet att välja ett seminarium eller gå en stadsvandring - Bymässa 2030 och Ödehusprojekt - Kulturarv som resurs i stadsutveckling - Stadsvandring
14.45	Kaffe och mingel
15.15	Välj ett seminarium eller gå en stadsvandring - Att tillföra ny bebyggelse i kulturmiljö - Gröna stadsrum - Stadsvandring
16.30	Dagen är slut

Välkommen till Kulturmiljödagen 2022

Landshövding Maria Arnholm hälsade alla välkomna till Kulturmiljödagen 2022, med följande citat: *"Det här vill man verkligen inte missa!"*. Citat är från ett samtal mellan Maria och representanter för Länsstyrelsen i Jönköpings län, och glädjen inför dagen delas av länets kommuner, en mångfald organisationer, gäster från andra länsstyrelser, Kulturdepartementet med flera. Det är, betonade Maria, en dag för inspiration, kunskapsuppbyggnad, nätverkande och njutning.

Temat för årets Kulturmiljödagen är kulturmiljövården, en viktig del av gestaltad livsmiljö som gör helheten rikare. Det är viktigt att vi alla hjälps åt att göra detta konkret och tydligt, i alla frågor och tillsammans med experter och engagerade.

Maria Arnholm under inledningen till Kulturmiljödagen 2022.

Som konkreta exempel tog Maria upp byggandet av nytt sjukhus i Växjö, med parallella spår att både lägga ned och utveckla nytt i en kulturrik miljö; Strömbergshyttan med gestaltad miljö på giftig mark; Sven Ljungbergs hem i Ljungby och byggandet av en livsmiljö samt Vetenskapens hus i Markaryd, byggd med modern teknik för att inspirera ungdomar. I hela länet finns en medvetenhet om att bygga in gestaltad livsmiljö i kulturmiljön, avslutade Maria och önskade alla deltagare en härlig dag och att vi ses igen hösten 2023, på nästa Kulturmiljödag!

Inledning

Heidi Vassi, länsantikvarie och moderator under Kulturmiljödagen, samt Leila Aalto, länsarkitekt, bägge från Länsstyrelsen Kronoberg, höll i inledningen.

Temat för dagen är ett växelspel mellan att bevara och utveckla. Här krävs mycket kunskap för bägge delarna, det krävs att kunskapen möts och att man bygger ny kunskap. Det viktigaste är samtidigt att vi tar vara på det vi redan byggt upp. Det gör resultaten riktare, lyfte Leila. Heidi betonade att om det som finns på en plats tas tillvara på ett omsorgsfullt sätt, vill vi alla leva och bo där. Här behövs kompetensen i organisationen, där antikvarien behöver finnas med för att bevara, samtidigt som aktuella kunskapsunderlag och planeringsunderlag krävs. Kanske ska vi också bygga på ett annat sätt, med världens bästa planlagstiftning som grund, där vi tillsammans tar ansvar för det gemensamma rummet, menade Leila.

Kulturarv omfattar alla materiella och immateriella uttryck av mänsklig aktivitet genom tiderna, och *kulturmiljö* avser de avtryck som de mänskliga aktiviteterna genom tiderna avsatt i den fysiska miljön. *Gestaltad livsmiljö* står för arkitektur, form och design som ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att

påverka utvecklingen av den gemensamma miljön. Heidi och Leila avrundade inledningen med önskan att dagen ger inspiration inför framtiden för alla deltagare.

Heidi Vassi och Leila Aalto under inledningen till Kulturmiljödagen på Växjö Konserthus.

Gestaltad livsmiljö och kulturmiljövärden

Mark Isitt, journalist, författare, programledare och i programmet presenterad som arkitekturkritiker, var en av inspiratörerna. Mark har bland annat programlett TV4:s *Grand Design Sverige* samt medverkar regelbundet i Göteborgsposten och Sveriges Radios program *Stadsinspektionen*. Marks medverkan under Kulturmiljödagen skedde i form av ett inspirerande samtal med Heidi och Leila. Mark beskrev i samtalet sin passion för byggnader, städer och arkitektur och lyfte hur vi alla påverkas av samhällets förändringar och av hur vår omgivning ser ut.

Kulturmiljö är en viktig del i den gestaltade livsmiljön. Tillsammans med god arkitektur, form, design och konst kan variationsrika miljöer skapas. Mark har rest runt i Sverige och sett ett 50-tal städer. Den svenska arkitekturen är enastående – åtminstone fram till 1960-talet. Skara är här ett lysande exempel lyfte Mark, med arkitektur av bland andra Ragnar Östberg.

Den äldre arkitekturen i landet är av bra kvalitet, men sedan går det utför menade Mark. Det handlar om att få med mer av respektive stad i arkitekturen. Köpenhamn lyftes som exempel, som tack vare dess byggnader och gatumiljöer ger mer liv, gemenskap och utbyte av idéer. Köpenhamn är dessutom Marks nya hemort sedan tre år.

Hur skulle detta kunna omsättas i Växjö? Mark lyfte att Växjö är en småländsk stad där man ska göra rätt för sig. Kommunen omfamnar fria företagen, och det kan skapa en rädsla att säga nej till byggherrar som kanske då går till en annan kommun istället. Detta är ett feltänk. När seriositeten förloras, då förlorar vi även utvecklingsivern. Kanske kan vi härleda till utvandarna, att söka något nytt, funderade Mark. Han tog deltagarna med på en musikalisk resa hur gatustråken i Växjö låter och om de bjuder upp till dans eller inte. Från Storgatan, Stortorget, Norra Esplanaden, Strandgatan utefter Växjösjön till miljonprogrammet (i stadsdelen Araby). Mark lyfte även området vid biskopsgården Östrabo, med en fri yta på bästa plats i Växjö, med utsikt över staden och Domkyrkan. När han vid ett

tidigare besök ställt frågor till Växjöbor om den bästa platsen i staden var det ingen som nämnde denna plats. Den ses som en parentes, men där finns Växjö och en potential att utveckla Växjö, noterade Mark. Att vi tycker lika om vad som är god arkitektur eller inte, är ett faktum enligt Mark. Vi är överens om att Stortorget är en finare plats utan bilar, och utan bilar skulle vi tillbringa mer tid där.

Varför blir det då inte bra arkitektur? Mark menade att arkitekter har kapitulerat och befinner sig idag i en så kallad "golden retriever-roll", och springer på alla bollar. Solidariteten är noll och rollerna borttappade. När det gäller mindre orter och små platser, så är dessa försatta. En ljusning kom i och med Covid-19, med att jobba hemifrån, och på annan ort än arbetsplatsen. Det innebar ett lyft för många mindre orter. Här finns samtidigt möjlighet att skapa ett gemensamt liv. Ett snyggt sätt att bygga är inte dyrare än ett fullt sätt, betonade Mark, och lyfte ett citat om gestaltad livsmiljö, från propositionen *Framtidsformer*, att kvalitet och skönhetsaspekter inte ska underställas kortsiktiga kostnadsvärden.¹

Heidi Vassi och Leilia Aalto höll ett inspirerande samtal med Mark Isitt.

Heidis och Leilas samtal med Mark fortsatte med en dialog om miljonprogrammen. Mark menade att detta måste vi lösa, och rivning är en del av lösningen. Monotonin måste brytas, i bostadsområden med hus med tio våningar, byggda i 500 meter långa rader. Här är det människoförstöring att låta dessa hus vara kvar, betonade Mark. Kanske är lösningen ombyggnation till lägre hus, radhus och terrasser, som i Gårdsten, Göteborg? Vi behöver prata friskvård när det gäller boendet, hur vi undviker att släcka bränder och istället bygger så det aldrig börjar att brinna. Det handlar om att bygga en vacker och tolerant stad.

Vilka Marks favoritstäder är, rent arkitektoniskt, avrundade samtalet. Skara är, enligt Mark, en av de bäst byggda städerna. Det är en liten ort, och hela staden är full av fantastiska pjäser och är direkt avläsningsbar. Växjö är också bra. Karlshamn är en spännande stad med "knasiga" byggnader. Östersund är, likt Växjö, en rutnätsstad, med tolv kvarter och skog runt om, som Manhattan! Östersund har

---

¹ Se [Framtidsformer - Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design - Regeringen.se](#), proposition 1997/98:117

dessutom en massa ny bebyggelse. Här är det inte vad som helst som kommer över tröskeln, uttryckte Mark. Visby är också omgärdad, och det är så man vill bo, avrundar Mark. Rungande applåder hördes i lokalen, följt av ett flertal frågor från engagerade deltagare.

Tibro Train Tracks

Anders Berensson, arkitekt med eget arkitektkontor i Stockholm, var den andra inspiratören. Anders föreläser i arkitektur på Kungliga Tekniska Högskolan, är involverad i flera arkitektursamarbeten och är intresserad av arkitektens roll i byggnadsprocessen och i samhället. Han beskrev att han vill göra sitt bästa utifrån varje projekts förutsättningar, oavsett hur litet eller stort projektet är, oavsett om det är förlagt till Sverige eller i annat land. Detta har gett honom erfarenhet från många områden, som han samtidigt gärna delar med sig av.

Anders berättade att han genom föredraget vill ge alla deltagare inspiration hur man kan arbeta med medborgardialog på riktigt och hur designprocess används vid dessa medborgardialoger. Anders lyfte att han gillar att ha kul som arkitekt och att spekulera om framtiden. Dessa delar sammanfördes när han fick uppdrag att i samverkan med medborgarna beskriva framtiden i Tibro kommun, och på samma gång förändra och ge nytt liv åt det övergivna spårområdet. Arbetet pågick under tre år, och utgick från spårområdet som tillhört Trafikverket men skulle köpas av kommunen. Vad ska man göra av området var den fråga Anders fick och upplägget blev en process med fyra olika faser. I **Fas 1** genomfördes medborgardialog, för att få invånarnas synpunkter på vad de ville skulle göras av området. I **Fas 2** skedde en inventering av lokala resurser – vad kan Tibro göra själva. **Fas 3** utgjordes av en visualisering av matchningen och **Fas 4** av att göra permanenta projekt av skisserna – där platsen åter kunde tas i anspråk.

60 olika bilder skapades som inspiration av vad Tibroborna ville ha, och dessa visade Anders under sin presentation, där vykort till ortsborna spelade roll. Det framkom av dialoger och svar att järnvägen hade varit en barriär i Tibro, som nu många gärna såg kunde ersättas av en park eller annat område där alla kan vara. Idag, 2022, har fem av förslagen gått igenom, och torget i Tibro är förlängt, en konsthall har inrättats i spårhuset och en saluhall i Miamistil är på gång. Även en romantisk övergång i spårområdet finns där Tibros stolthet används, nämligen dosan vid övergångsstället. Med hjälp av hantverksakademin har en utescen skapats, som klätts som om den vore i marmor, fast den är dekormålad.

Anders lyfte avslutningsvis att Tibros politiker var modiga som släppte in honom i arbetet, och lät honom göra sin grej. Det svåraste var samtidigt inte modet utan medlen – att få pengar till olika insatser. Det finns många ställen på landsbygden som är övergivna och som vi tror är utan innehåll, men så är inte fallet – lyssna bara på Tibroborna! Att det dessutom var ett teamwork i Tibro med stadsarkitekten och kommundirektören framkom tydligt i den efterföljande och uppskattade frågestunden.

Anders Berensson under sin föreläsning på Kulturmiljödagen 2022.

Lessebo kommuns arbete med kulturmiljöer

Lars Altgård, kommunstyrelsens ordförande i Lessebo kommun, samtalande med Heidi Vassi om kommunens arbete med kulturmiljöer. Detta i en förinspelad intervju filmad i Länsstyrelsens studio i Växjö.

Lars berättade att han är född och uppvuxen i en kulturmiljö och har arbetat på ortens pappersbruk. Vad betyder då gestaltning för Lars? Att bevara vissa objekt, var svaret, med exemplen Bruno Mathssons Glashus i Kosta och Folkets Hus i Lessebo, som byggdes om till ett kulturhus med i princip intakt interiör.

Heidi Vassi introducerade den förinspelade intervjun med Lars Altgård under Kulturmiljödagen, samt foto på Lars Altgård och Heidi från inspelningen av intervjun.

Titta på glaset och på Glasriket, på matkulturen, besöksnäringen, designen, industrihistoria – allt i ett, lyfte Lars. Det är viktigt hur resultatet blir. Kommunen har här en ny detaljplan där de i en del av kommunen, i södra Hovmantorp, sett vilka skydd som behövs för vissa fastigheter, skydd som idag inte finns. När det gäller kulturmiljöfrågor finns Ljuder, utvandrabygden. Lars tog även upp ödehus, via Ödehusprojektet, som ett exempel. Här har Lessebo kommun varit behjälplig med bygglov för att dessa hus ska bli beboeliga och för att landsbygden ska utvecklas.

Kommunens arbete med kulturmiljöer och gestaltning är beroende av resurser. Ett hinder i arbetet är ofta resurser och kompetens. I en mindre kommun som Lessebo krävs ofta att kompetensen köps in, när behov finns. Att köpa tjänster av varandra, kommunerna emellan, är det bästa, menade Lars, och visade i intervjuns avslut-

ning ett intresse för att få del av kompetensen hos den tjänst som kulturmiljöstrateg som Växjö kommun inom kort ska tillsätta.

Film om stadens mellanrum

En film av Gehl Architects, Köpenhamn, om stadens mellanrum visades. Vem är det som bestämmer hur det offentliga rummet ser ut? Och använder vi våra gator på rätt sätt? I filmen framgick att 80–90 procent av gatorna är till för bilar – men om det prioriterades rätt, så kan vi ta tillbaka staden och gatorna till gående och cyklister.

Heidi Vassi introducerade filmen av Gehl Architects om stadens mellanrum, och lyfte då ett motsvarande exempel från Klostergatan i centrala Växjö.

Ewa Westermark är arkitekt och hon berättade i filmen hur vi kan göra ytan mellan byggnader mer mänsklig. Gatorna är ofta byggda för bilar och inte för människor. Det kan samtidigt vara tvärt om. I filmen visades olika exempel på där gator (tillfälligt) togs över av de boende; för lek, arbete, rekreation etcetera. Områdena blev mer kreativa, med utgångspunkten vad det är som gör oss lyckliga.

Stadens mellanrum är en delad yta, men kan byggas där personerna bor istället för var bilarna ska köras. Människor måste kunna träffas, och den markytan behövs för olika, mänskliga möten. Framtiden går i dessa spår lyftes i filmen, där ytan för trottoarer utökas, och går in i ytan som idag är reserverad för bilar. Detta fungerade utmärkt under Covid-19, där utomhusytan användes aktivt av de boende: för fika, som gym och som lekplats. Ytan kommer fungera lika utmärkt i framtiden.

En tänkvärd film menade flertalet deltagare.

Introduktion till eftermiddagens aktiviteter

Efter lunchen var det dags för valbara seminarier samt möjlighet att gå på en stadsvandring. Här följer en summering vad som lyftes under respektive eftermiddagspass.

Bymässa 2030 och Ödehusprojektet

I en stor del av Kronobergs län är en levande landsbygd viktig för att vårda och utveckla kulturvärden. I länet pågår flera aktiviteter för att öka attraktionskraften, bland dem Bymässa 2030 och Ödehusprojektet.

Eva Haraldsson, Region Kronoberg, berättade om vår bild av landskapet, smultorntällden, farleder, mötesplatser kontra verklighetens bild av miljöer med ödsliga parkeringsplatser. Hur ska vi arbeta med att få landsbygden attraktiv när vi utvecklar miljöer? Hur ska vi ta tillvara på miljöer från olika tidsepoker? Verksamheter på landsbygden skiljer sig åt, från aktiva stora lantbruksföretag till det småskaliga med gårdsbutiker eller samlingsplatser som hembygdsgårdar. Staden är fortfarande normen och motorn. Vi måste våga tänka i andra banor, och att ”allt som är bra för landsbygden är också bra för Stockholm”, menade Eva.

Bymässa 2030 vill förmedla att vi kan leva utanför staden, satsa på ett liv utanför staden och också satsa på att utveckla miljön utanför staden. Det finns en romantisk bild av landsbygden, men i många fall präglas landsbygden av ”fula, moderna byggnader/industrihallar”, ibland även igenbommade och öde byggnader, lyfte Eva. Mindre kommuner har inte råd att hålla sig med stadsarkitekt eller byggnadsantikvarie. Vem värnar det vackra?

Varför planeras Bymässa 2030? För att bredda bostadsdebatten, där hållbara livsmiljöer behöver utvecklas även utanför storstadsområdena, för Agenda 2030 (socialt, ekologiskt, ekonomiskt), för gemenskap, gestaltad livsmiljö utanför staden och cirkulär ekonomi, återvinning och återbruk utanför staden, avrundar Eva.

Eva Haraldsson tillsammans med seminariets samtalsledare Birgitta Warodell, Länsstyrelsen, samt Neira Dedic, Olof Björkmarker och Birgitta.

Lessebo kommun har sedan år 2020 arbetat för att fler tomma hus ska få invånare genom Ödehusprojektet. Olof Björkmarker och Neira Dedic berättade om kommunens insatser. Ödehusprojektet är, trots sitt namn, inte ett projekt. Det är deras

nya arbetssätt inom kommunen lyfte Olof och Neira. Att identifiera hus som står obebodda, lokalisera deras ägare och ha en dialog om det finns intresse av att sälja. Flera fastighetsägare har inte insett att husen har ett värde. Kommunen har haft en ödehuskonferens under 2022 och arbetet har blivit uppmärksammat från olika håll. Flera kommuner är intresserade av deras arbetssätt. Kommunen har ett yngre inflyttat par som verkar som ambassadörer, ett par som renoverade ett hus och flyttade ut på landet.

Inom kommunen skiljer det mycket mellan orterna och många orter präglas av brukskultur. Kommunen belyser arbetet med sanering efter industrier, ett sätt att ta tillvara på mark som varit obrukbar men som efter sanering har blivit attraktiva miljöer. Likaså lyfter kommunen fram vikten av gestaltning när det gäller utveckling och ny bebyggelse. Ett exempel är Kosta outlet som är byggt i liknande stil som de gamla glasbruksbyggnaderna. Visionen för att utveckla orterna är: ”tillsammans skapar vi en grön kommun som vi är stolta över och där vi bryr oss om varandras framtid”.

Deltagarna hade avslutningsvis flera frågor till föreläsarna och det blev ett bra samspel.

Kulturarv som resurs i stadsutveckling

Kan kulturarv och arkeologi bidra till hållbar stadsutveckling? Det var utgångspunkten vid seminariet om *Kulturarv som resurs i stadsutveckling*. I sin forskning undersöker Ulrika Söderström, doktorand vid Linnéuniversitetet (LNU) och arkeolog vid Kalmar läns museum, hur framtider skapas i modern stadsplanering. Hon undersöker hur kulturarvet används som resurs och vilka potentiella konsekvenser denna användning kan få för social hållbarhet. Målet är att visa hur samverkan mellan stadsplanering och kulturmiljövård, särskilt arkeologi, kan utvecklas för att uppnå andra, mer hållbara, resultat i framtiden. Gestaltad livsmiljö är en del i arbetet.

I presentationen inledde Ulrika med att berätta vad Grasca (Graduate school in contract archaeology) är, nämligen en forskarskola i arkeologi vid LNU som finansieras av universitetet, Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) och de medverkande företagen. Det finns nio doktorander från museer och företag med uppdragsarkeologisk verksamhet. Ulrikas licentiatavhandling publicerades år 2018. I hennes doktorsavhandling lyfte Ulrika tre fallstudier från olika tidpunkter, från kvarteret Caroli i Malmö, kvarteret Valnötsträdet i Kalmar till Kiruna stadsomvandling. Exemplet från Kalmar och Kiruna beskrevs under seminariet på följande sätt:

Kvarteret Valnötsträdet i Kalmar

Kommunen gjorde detaljplanen samtidigt som arkeologisk undersökning pågick. Den nya kunskapen påverkade detaljplanen och bland annat riktlinjer för gestaltning togs fram. Kommunen har inte fortsatt med arbetssättet.

Kiruna stadsomvandling

Idéerna kring det första Kiruna styr även den nya staden. Fokuserar på det byggda kulturarvet. Minne och identitet.

Ulrika har utvecklat ett verktyg för analyserna, där hennes frågeställningar kopplas till fyra teman/områden som hon ser som nycklar för att lyckas:

1. Den socialt hållbara staden
2. Makt och deltagande
3. Kulturarv som institutionell praktik
4. Framtidsmedvetande

Vid stadsplanering gör vi antaganden om framtiden, men vi är dåliga på att följa upp menade Ulrika. Det är skillnad på medborgardialog och förmedling.

Varför gör vi som vi gör? Ett helhetsgrepp behöver tas. Vi är bra på att bevara utan att fråga oss varför. Vi behöver bli bättre på att förklara varför något är viktigt, och visa på värdena. Lika viktigt är det att förklara varför något inte ska bevaras. Ulrika lyfte avslutningsvis följande: ”Gestaltad livsmiljö som process skapar nya möjligheter för kulturarv att bidra till hållbar stadsutveckling på fler sätt än genom bevarande. Den kan också främja nya samverkansformer över sektorsgränserna.”

Åhörarna ställde frågor om förvaltning av miljöer och om kommunikation.

Ulrika Söderström under seminariet på Konserthuset.

Att tillföra ny bebyggelse i kulturmiljö

God bebyggd miljö innebär bland annat att ta tillvara på befintliga kulturmiljöer och integrera dem i ny bebyggelse. En kulturmiljö av riksintresse ställer krav på att kulturmiljöns värden inte får försvinna eller förvanskas. Här berättade Rebecca Martinsson, Växjö kommun, hur de har tagit sig an dessa utmaningar i en ny fördjupad översiktsplan för tätortens centrala delar.

Rebeccas seminarium handlade om utmaningar och hur kommunen tillför ny bebyggelse i kulturmiljö. Seminariet inleddes med en incheckning där deltagarna med bordsgrannen fick lyfta vad Växjö stadskärna betyder för hen som person. Här lyftes centrum som stadens själ och hjärta, med ett fungerande centrum med ett flöde av människor.

Översiktsplanen är från 1992. Den har därmed hållit i trettio år, men framtiden gör att nya ställningstaganden behövs, menade Rebecca. Syftet är att skapa ett stöd för planering och byggande i stadskärnan där riksintressets värden bevaras samtidigt som stadskärnan utvecklas. Planområdet utgörs av riksintresseområdet och angränsande delar som påverkar rutnätsstaden och där det finns ett starkt utvecklingsintresse. Indelningen sker i ett antal karaktärsområden.

Metoden kommunen använder består av följande fem steg:

1. målbild och värderingsmodell
2. värdering och beskrivning
3. utvecklingsförslag
4. konsekvensbedömning
5. samrådsförslag

I målbild och värderingsmodell använder kommunen en verktyglåda, för god livsmiljö, en verktyglåda som är en del i ett nordiskt samarbete. I verktyglådan finns nio teman, som tillsammans ska bidra till en god livsmiljö. Kommunen har här lagt till ett extra och tionde tema, om riksintressen i en kulturmiljö, för att bygga en hållbar och attraktiv stadskärna.

Rebecca Martinsson inför och under seminariet på Kulturmiljödagen 2022.

Verktyglådan innehåller olika steg, och olika aspekter, och den visar via spindel-diagram vilka styrkor och brister som finns och bidrar till prioriteringar. Av detta framkommer en målbild för planområdet, den som idag är kommunens övergripande värderingsmodell och består av följande delar: stadsliv – livet i och mellan husen, byggd miljö – den fysiska strukturen, grönska – växlighet och natur, mobilitet – hur vi rör oss samt kulturmiljö av riksintresse.

De riktlinjer som finns i kommunen är inriktade på att såväl utveckla som bevara. Vilka är då för- och nackdelarna med kommunens arbets sätt? Rebecca lyfte exemplet Ringsberg i centrala Växjö, strax utanför rutnätsstaden. Här finns mycket grönska och gammal samt ny bebyggelse, vilka har förenats i nya bygg-

nader, med skola, kulturaktiviteter, företagande, odling – ett stadsliv som kan stärkas än mer, och göras mer tryggt, även om höjdskillnaderna inte underlättar för en cyklist.

Hur kan kommunen bevara och utveckla den byggda miljön? Hur kan kommunen bevara och utveckla residensstaden och fondbyggnaderna? Här fick deltagarna avslutningsvis i uppgift att ge förslag på justeringar i 3D-kartan, markanvändning och riktlinjer för att bevara och utveckla, vilket resulterade i engagerade, gruppvisa dialoger, diskussioner och förslag, som Rebecca tar med sig i utvecklingsarbetet framåt.

Gröna stadsrum

Parker och grönområden är en del av kulturarvet som innehåller biologiskt kulturarv. Veronica Trygg, Länsstyrelsen inledde seminariet med att lyfta vägledningen *Fria eller fälla*². Bakgrunden till vägledningen är att det funnits rättsfall där konflikt uppstått mellan olika lagrum och värden och behov av en nationell vägledning lyftes. Denna togs gemensamt fram av Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Länsstyrelserna med flera parter. Syftet med vägledningen var, och är, att:

- öka kunskapen och förståelsen för trädens olika värden och att stärka samarbetet över sektorsgränserna,
- förebygga konflikter och
- göra väl underbyggda avvägningar och välja den mest lämpliga åtgärden.

Arbetsättet är dialoginriktat med fokus på öppenhet och respekt för olika kompetenser, betonade Veronica. Detta för att underlätta arbetet med träd i offentliga miljöer och att göra avvägningar mellan trädens olika värden. Det handlar om ett biologiskt kulturarv, där naturen berättar om mänsklig kultur. Vägledningen innehåller därför även checklistor som kan användas av olika intressenter.

Mänskliga hävder skapar och bevarar biologiskt kulturarv. Detta genom medvetet gestaltad vegetation. Riksantikvarieämbetet har här tagit fram en skriftserie som Veronica rekommenderade deltagarna att ladda hem.³

Veronica visade deltagarna ett konkret exempel på medvetet gestaltad vegetation, där stad möter land, nämligen i Östrabobacken mitt i Växjö, nedanför biskopsgården Östrabo, med utsikt över centrala stan. Denna plats är unik i sitt slag, och här har Emilia Nordgren arbetat, innan hon i höstas började på Länsstyrelsen.

Emilia berättade om hur Östrabobacken används idag. Här har Emilia hos sin tidigare arbetsgivare Studieförbundet Vuxenskolan arbetat för en attraktiv och välkomnande plats. Giftfri, kravmärkt odling är dess signum och allt som odlas säljs till lokala restauranger och till förbipasserande. Dessutom har det i somras

---

² Se [Fria eller fälla | Riksantikvarieämbetet \(raa.se\)](https://www.raa.se/verksamhet/utbildning/utbildningsmaterial/fria-eller-falla)

³ Se [Skriftserie om biologiskt kulturarv | Riksantikvarieämbetet \(raa.se\)](https://www.raa.se/verksamhet/utbildning/utbildningsmaterial/skriftserie-om-biologiskt-kulturarv)

funnits möjlighet för Växjöborna att ha picknick i backen, och njuta av vegetarisk, härproducerad kost.

Studieförbundet Vuxenskolan hade sommaren 2022 en kursledare som arbetade i Östrabobacken som odlingsledare, och som gav olika kurser. Det handlade om studiecirkel i att bygga din egen kompost, att lära dig så, odla tomatplantor, kulturarrangemang, fotokurs, litteraturvandring, danskurs med mera. Allt under bar himmel, oavsett väderlek, avslutade Emilia.

Veronica Trygg berättade om vägledningen för träd i offentliga miljöer.

Emilia Nordgren under seminariet *Gröna stadsrum* på Kulturmiljödagen 2022.

Göran Svantesson, stadsträdgårdsmästare i Växjö kommun, presenterade hur kommunen arbetar med grön struktur och gestaltning i stadsrummet. Han inledde med det som Växjö är särskilt stolt över, nämligen sjöarna i centrala staden, bland dem sjön Trummen. Redan år 1970 tog kommunen beslut om stadsnära, badbara sjöar. Ett kommunalt reservat bildades året därpå. 1990, togs beslut om en stadspark runt sjöarna. Till detta kom en träbyggnadsstrategi år 2012, följt av grönstrukturprogram, stadsmiljöprogram, aktivitets- och lekplatsprogram, trädprogram med flera. Växjö har med dessa strategiska beslut och genomförda insatser, fått utmärkelsen som Europas grönaste stad.

Växjösjön är stadspark till Trummen berättade Göran. Runt Trummen finns numera ett så kallat *Land Art*, kommunens satsning på konst, natur och friluftsliv i kombination, med annorlunda och spännande mötesplatser. Här finns även Linnéträdgården, designad av Ulf Nordfjell, en av landets främsta landskapsarkitekter. Här möter besökaren en modern trädgård som speglar vår tids intresse för arkitektur, konst, design, natur och trädgård. 2007 belönades Linnéträdgården med en guldmedalj på Chelsea Flower Show i London, Europas mest prestigefyllda trädgårdsutställning.

I alla projekt och insatser finns befintliga kvaliteter att ta hand om, lyfte Göran. I det nya Campusområdet har därför mycket bevarats och vävts ihop med landskapet av arkitekterna. Det innebär att alléer, rösen och torg som fanns för 60 år sedan, i grunden fortfarande finns kvar. Även i de nybyggnationer som planeras, som stadsdelen Bäckaslöv, granne med naturreservatet Bokhultet, finns en tanke på att bevara mycket av den växtlighet som idag finns på platsen. Natura 2000 är en viktig del i arbetet, med värdefullt naturområde. En utredning pågår samtidigt om ett kommunalt naturrum i Bäckaslöv.

När det gäller planering av framtida bebyggelse och bevarande av den gröna miljön finns möjlighet till förberedelser redan 20–30 år innan en nybyggnation. Då kan träd och buskar anpassa sig. Att få in detta tänk i skötselplaner är viktigt, lyfte Göran. Fem år före byggnation är det sedan dags att få in den gröna miljön i detaljplanerna. Gör vi framöver på det sättet så finns en jättepotential menade Göran, och avrundade informationen med att fokusera på Växjö förr och Växjö nu. Det gatusystem som fanns i staden 1942 är det som fortfarande finns, med de 30 meter breda esplanaderna, kantade av alléer av lindar. Ur kulturmiljöperspektiv är det arkitektoniska viktigt här, och därför förnygras alléerna när vissa av lindarna blir sjuka. Övriga breda gator i staden är på 18 meter och de smala gatorna har elva meters bredd, avrundar Göran.

Göran Svantesson berättade om Växjö kommuns arbete med gestaltning i stadsrummet.

Stadsvandring

Stadsvandringen ledde deltagarna till platser i centrala Växjö, där samtal kring stadens mellanrum, hur ny bebyggelse förhåller sig till kulturmiljön, gestaltning och mötet mellan land och stad var i fokus.

Persiennfabriken

Den första stationen under stadsvandringen var Persiennfabriken. Här medverkade planarkitekt Sebastian Gårdendahl, Växjö kommun, och berättade att huset vid Persiennfabriken är ett så kallat infillprojekt, med maximalt tre våningar och en indragen fjärde våning. Arkitekten utgick från att sammanlänka nybyggnationen med befintlig fastighet och med grannhusen, dels en fastighet byggd i jugendstil år 1916, dels ett 1940-talshus.

Nybyggnationen blev ett hus som består av glasparter och trapphus som är sammanlänkade. Glasen är dessutom ramfria, vilket gör att de flyter samman till en enda glasyta med träpanel på sidorna, berättade Sebastian. Från gården upplevs huset som svävande, och här har arkitekten anpassat takhöjden. Huset är tydligt modernt och därför ett avvikande inslag, men sticker inte ut som andra hus gör. Allt är dessutom möjliggjort av en engagerad fastighetsägare, med nytolkningar av värdena på platsen och med en inbjudande innergård lyfte Sebastian. Mellanrummen mellan husen är dessutom typiska för rutnätsstaden Växjö efter branden 1843. Det finns sedan denna brand riktlinjer att husen inte ska vara sammanbyggda, nämner Sebastian och avrundar visningen vid sin station med att berätta att huset varit nominerat till Växjö kommuns byggnadspris.

Sebastian Gårdendahl under stadsvandringen vid Persiennfabriken.

Bländapassagen

Det andra stoppet och stationen under stadsvandringen var Bländapassagen, som byggnadsantikvarie Samuel Palmblad, Kulturparken Småland, höll i. Samuel berättade att 1974 antogs en bevarandeplan, som bland annat omfattade kvarteret Blända. Det sågs då som ett ruffigt kvarter, och inga hus blev särskilt utpekade för att bevaras. Under 1950–60-talet hade dessutom många byggnader rivits. Samtidigt finns det gamla Växjö precis här, under halva kvarteret, och halva gården är därför klassad som fornminne. Under 1970-talet var ambitionen att få personer att bo i kvarteret, i gårdarna. Det skapades en känsla av ett konstnärskollektiv. En passage mellan kvarteret och de omgivande gatorna efterfrågades, men då krävdes en arkeologisk utgrävning, och det ville man inte göra berättade Samuel.

Fram till 2010-talet var kvarteret stängt. Ett arbete gjordes med att öppna upp innergården, vilket var välgörande menade Samuel. Samtidigt blev det en form av att ”fräscha upp”, där fasadkvaliteter på hus från 1903 fick helt nya fönster, dörrar, och även ny, och felaktig, kulör. Ett hus från 1870-talet sprutades med glasfiberputs, och det enda som återstår av den ursprungliga grunden är stenfoten. Behöver allting alltid vara perfekt? En perfekt yta utarmar våra städer avrundar Samuel.

Samuel Palmblad under stadsvandringen genom Bländapassagen i centrala Växjö.

Växjös nya kommunhus och stationshus

Den tredje och avslutande besöket under stadsvandringen var vid Växjös nya – och kombinerade – kommunhus och stationshus. Henrik Wibroe, stadsarkitekt i Växjö kommun inledde med att staden var liten, men blev stor och behövde ett nytt kommunhus och ett nytt stationshus. Jernhusen äger området, och visade intresse för samarbete. I och med att godsområdet flyttades till Alvesta kunde spåryta frigöras, vilket skapade möjligheter. Processen inleddes år 2009 när ett planprogram antogs, följt av en detaljplan 2016–17. Inflyttningen skedde tolv år efter att processen inletts, under våren 2021. Resultatet är unikt, ett hus som både huserar Växjö kommun och samtidigt är ett stationshus. Huset följer dessutom

stadsplanen från år 1914, med som högst fjorton meter och sex våningar vid Södra Järnvägsgatan. Detaljplanen är samtidigt inte till för att fyllas, betonade Henrik, utan för att ge gestaltning ett liv.

I området kommer även busshållplats finnas tillsammans med andra fastigheter, med bostadsrätter. Varken bil- eller cykeltrafik ska förekomma utanför det nya kommunhuset och stationshuset, berättade Henrik. Marken är allmänt tillgänglig och öppen dygnet runt. Staden är till för att utvecklas. Många människor rör sig på dess yta och det är viktigt att ta den hänsyn som vi kan till kulturmiljö, menade Henrik, även om det kan vara svårt när även 600 medarbetare ska rymmas på den yta som är det nya kommunhuset.

Henrik avslutade med att lyfta att det idag är lika viktigt som år 1846 att binda samman Växjö stad och dess nya byggnader. Då handlade det om Stadshotellet och ett nytt residens vid Stortorget, nu var behovet ett nytt kommunhus och ett nytt stationshus – och det är viktigt att detta syns i staden. Det arkitektförslag som vann (White) är också, menade Henrik, det som står här idag, i de delar av huset som var genomförbara, av praktiska och ekonomiska skäl. Fasaden är dock något Henrik ser som lite fadd, den blev inte lika ”krispig” som kommunen önskade. Fasaden kunde varit en diamant, men den blev aldrig slipad avrundar Henrik.

Henrik Wibroe vid den tredje stationen under stadsvandringen, nämligen Växjös kombinerade kommunhus och stationshus.

Bildkollage från Kulturmiljödagen

Denna sammanställning från Kulturmiljödagen 2022 avrundas med ett bildkollage med foton från dagen – tagna inför och efter de ordinarie programpunkterna.

Vid registreringen mötte deltagarna Ida Stern, Viktoria Bylund och Marina Martinsson, Länsstyrelsen.

Mark Isitt och Maria Arnholm i samtal, samt Karl Lindström och Jonas Carlsson, Länsstyrelsen, som höll i inspelningen av Kulturmiljödagen.

Anders Berensson, Mark Isitt och Heidi Vassi, respektive Sayf Noel, Lessebo kommun, Heidi och Leila Aalto, inför inledningen av Kulturmiljödagen 2022.

Fikapaus under Kulturmiljödagen 2022, med foton från de medverkandes och arrangörernas fikabord. På höger foto syns Samuel Palmblad, Heidi Vassi, Sayf Noel och Mark Isitt.

Medverkande under Kulturmiljödagen 2002.

Heidi Vassi och Pär Lindström, tidigare länsarkitekt i Kronoberg. Catarina Nilsson, Länsstyrelsen, samordnade Kulturmiljödagen 2022 som genomfördes med 96 deltagare i Karl Birger Blomdahlsalen, Konserthuset i Växjö.

